

Пригоди євразійського принципу

Сергій Грабовський

Василь Кремень, Дмитро Табачник, Василь Ткаченко. Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду. — Київ: ARC-Ukraine, 1996.

Маємо те, що маємо: як у "старі добрі часи" самвидаву, книжка, серед авторів якої колишній глава президентської адміністрації і два її пінішні відповідальні працівники, переходить з рук у руки у вигляді ксерокопій. Існує серед книжок, що виходять друком в Україні, специфічний і рідкісний різновид: книжки невидимки, які, попри свій чималенький наклад, не потрапляють до широкого кола читачів, не прикрашають собою полиці книгарень, а стають відомими внаслідок щасливого випадку. Щасливець дає почитати її своїм надійно перевіреним друзям; з книжки, як у часи самвидаву, знімаються ксерокопії, і вона все одно стає фактом суспільного життя. Принаймні, в інтелектуальному колі.

Цікаво, що серед таких книжок — уже друга за останні два роки монографія, написана за участю експертизи президентської адміністрації доктора історичних наук професора Дмитра Табачника. Якщо перша "книжка-невидимка" "Україна на порозі XXI століття" була написана Табачником разом із політологом Дмитром Видрином 1995 року, то нова, про яку далі йтиметься, — спільно з доктором історичних наук Василем Ткаченком і доктором філософських наук Василем Кременем. Назва грубезного тому, видрукованого українською фірмою ARC-UKRAINE у Словаччині накладом 15 тисяч примірників, велими зобов'язуюча: "Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду". І зміст інтригуючий — досить поглянути на назви деяких розділів: "Витоки імперського мислення", "Потенціал національного відродження", "Отаманщина", "Феномен більшовизму", "Плата за незалежність", "Політична стратегія України" і так далі.

Чи є шанси, що широка читачка аудиторія ознайомиться з книжкою трьох авторів? Дуже малі, враховуючи лиху долю попередньої книжки Д.Табачника. Тому спробуємо ознайомити загал бодяй з деякими філософськими, політологічними й історіографічними проблемами, поставленими у майже 800-сторінковому томі. Для любителів філософії: методологія, на якій ґрунтується книжка, являє собою велими специфічне поєднання історичного матеріалізму Карла Маркса, філософії історії Арнольда Джозефа Тойнбі та теоретичної соціології Макса Вебера — мислителів, знаних у всьому світі. Такий ідейний конгломерат мав наслідком поєднання марксистського формального та класового підходу з

тойнбіанським цивілізаційним, де цивілізації розвиваються за схемою "виклик-відповідь", і з веберіанським аналізом відносин влади і трудової етики. Результат вийшов велими суперечливим і дискусійним.

Автори, як заведено в дослідженнях про українські проблеми, починають з Росії. Вони доводять

валися на примітивному насиллі. В результаті демократія перетворювалася на свою протилежність — жорстку військову диктатуру. Аналогічні процеси відбуваються і в ареалі колишнього СРСР, наочно демонструючи відому тезу, що історичний досвід політиками, як правило, ігнорується.

Розуміння євразійськості як не просто неєвропейськості, а антиєвропейськості Росії тягне за собою

ну базу і провести ті реформи, яких чекали мільйонні маси трудящих.

На Україні постало два альтернативних державних утворення: національно-демократичне в Києві та інтернаціонально-соціалістичне в Харкові. Соціальною базою одного з них були українські заможні селяни, а іншого — міський пролетаріат. Ні за своєю соціальною природою, ні за характером соціальних програм вони не були антиподами, хоча силою обставин стали антагоністами в боротьбі за владу.

Що заважало їх консолідації? Поглинення харківського уряду стихією великодержавного шовінізму, а київського — підпорядкування українського націоналізму зовнішніми чинниками великим капіталом Європи. В результаті цього інтереси і робітництва, і селянства були зражені. Розкол між містом і селом став трагічним для України як держави.

Принагідно слід зауважити, що автори в іншому місці заперечують самі себе, відзначивши, що ще у грудні 1917 року Серго Орджонікідзе був призначений більшовицькою владою на посаду надзвичайного комісара України. В розділі про більшовицький терор на Україні, який іде після розділів, присвячених громадянській війні і феномену більшовизму, читаємо: "В Україні були знищені інститути національної державності і фактично нав'язане російське більшовицьке державотворення".

Що стосується пореволюційного перебігу подій, то автори все ж таки знаходяться значною мірою під впливом популярної на початку перебудови ідеї про "доброту Леніна" і "злого Сталіна", вважаючи, що більшовицький соціалізм при якомусь варіанті розвитку міг мати й позитивні наслідки.

У громадському житті після-жовтневої Росії існували передумови для розвитку суспільства як по шляху подальшого утвердження паростків соціалістичної колективності на традиційному базисі общини, з її гармонічним співвідношенням загальних і індивідуальних інтересів, так і встановлення авторитарно-бюрократичної, в своїх крайніх проявах тоталітаристської колективності, з властивим їй пригніченням індивідуального, особистісного аспекту.

Прикметно, що при аналізі тоталітарної системи автори старанно уникають питання про правлячий клас такої системи, про відносини реальної, а не декларативної власності. Поняття партноменклатури як панівного класу виникає лише на 428 сторінці, при аналізі сучасних процесів, — "перестройки" і її краху. Але ж як можна уникнути, аналізуючи сутність тоталітаризму, після класичних уже праць А.Авторханова, М.Восленського, М.Джиласа, поняття "нового правлячого класу" — партноменклатури? Як бачимо, можна.

Там, де автори книжки відходять від власної філософсько-історичної схеми, там з'являються чи не найцікавіші сторінки книжки. Науково, фахово і на доброму

Дмитро Табачник

євразійський характер цієї країни, глибинність і кореневість общинного ладу в ній, відтак сильну колективістську традицію, яка заважала і заважає виживанню західних ліберальних ідей на російському ґрунті. Висновок простий: не треба лізти з вашою Європою у наш східнослов'янський город.

Навіть історія XX століття дає багато прикладів того, що виходить, коли ті чи інші країни, які перебували на добуржуазній стадії розвитку, запозичували основні конституційні положення з основних документів США та держав Західної Європи. Наслідки таких нововведень, як правило, були трагічні. Згадаймо хоча б численні латиноамериканські країни, держави Африки і Азії. Рано чи пізно неадекватність запозичених форм демократичного управління і традицій національної культури призводило до суспільного хаосу. Врешті-решт, соціальна організація суспільства встановлювалася воєнними паралельними структурами влади або компенсувалася мафіозними тінновими структурами, що базу-

й висновки щодо України. Автори, не називаючи прямо Україну євразійською країною, зазначають великий вплив євразійських традицій на українських теренах. Як внаслідок російського панування, так і безпосереднього впливу східного варіанту християнства та спілкування з Великим степом. Ці євразійські риси, мовляв, і були головними причинами несприйняття західноєвропейських правових і культурних норм життя в Україні за часів Хмельниччини і пізніше. Євразійський сюжет, ідея принципової відмінності України від Європи, хоча, можливо, й не настільки вираженої, як у Росії, тягнеться через усю книжку. Автори спинаються при цьому на вузлових моментах української історії. Ідея євразійства має наслідком, наприклад, визнання авторами більшовизму виразником настроїв російських мільйонних мас, насамперед селянських, їхньою спробою побудувати справедливий лад. Українські ж соціалісти (Центральна Рада) врешті-решт не спромоглися створити серйозну соціаль-

літературному рівні описаний, зокрема, механізм терору проти українського народу, винищення української інтелектуальної еліти. Щоправда, тут під машкарою евфемізму "адміністративно-управлінська і партійна інтелігенція" чомусь сховано все ту ж номенклатуру.

Ледь не половина книжки трьох авторів присвячена історіософському й політологічному осмисленню сучасної геополітичної і внутрішньополітичної ситуації, в якій перебуває Україна. Читач знайде тут чимало цікавих спостережень і висновків, зокрема, про роль "мондіалістів", тобто прихильників всесвітньої влади, у руйнації СРСР, про трьохетатний "план Бжезінського" для країн, які трансформують свою політичну й економічну систему, про можливості нового повернення комунізму на історичну арену, допоки існує прірва між найбагатшими й найбіднішими країнами та між соціальними групами у пострадянському світі. Привертає увагу й аналіз розпаду Радянського Союзу, де активну роль відіграв новий капітал "пових росіян", і бездарний путч ГКЧП (у книжці використовується українська аббревіатура – ДКНС).

Ідеологія перевороту чи не найповніше була викладена членом ДКНС, заступником голови Ради Оборони при президенті СРСР О. Баклановим. Готуючись до виступу на квітневому пленумі ЦК КПРС, він писав: "Основною умовою антикризової програми повинно бути негайне призупинення усіх республіканських і регіональних законів, ухвалених після 1985 року... відновлення цілісності СРСР в кордонах 1985 року, створення Комітету національного порятунку з надзвичайними повноваженнями, аж до запровадження надзвичайного стану в країні.

Надзвичайні заходи можуть бути здійснені лише надзвичайною політичною владою, яка має розгалужену структуру, що проймає всі верстви суспільства, усі форми народного господарства.

Такою владою може бути лише КПРС, хай обзекровлена, відлучена від важелів управління, але така, що зберегла в собі вертикальні структури, а значить, і здатність та можливість управляти на основі залізної дисципліни її членів..."

У портфелі іншого активного члена ДКНС президента Асоціації державних підприємств О. Тізікова містилися документи, які давали значно ширше уявлення про життя в "сильній державі" після запровадження надзвичайного стану: "ради усіх рівнів розпущено; діяльність усіх партій, крім КПРС, під заборону; страйки – справа підсудна; командири нічних патрулів наділяються правами розстрілювати насильників і злодіїв на місці без суду і слідства, заповнивши лише акт за підписом усіх членів патруля".

Знову в черговий раз наголошується на сумнівності сприйняття масами на українських теренах європейських цінностей і на підтвердження цього приводяться дані

соціологічних опитувань, за якими частка респондентів, яка вимагає руху шляхом "капіталізму" і "соціалізму", зменшується, а частка прихильників "знаходження Україною власного шляху" невпинно зростає. Це, на думку авторів, є підґрунтям для вироблення владою концепції "третього шляху" між капіталізмом і соціалізмом, який і відповідає природі українського народу – соціально орієнтованій ринкової економіки при сильній економічній і політичній місії соціальної держави на чолі з відповідним державним діячем.

Україні потрібна сильна влада. Мабуть, на увазі не те, щоб знову покласти всі сподівання на "мудрого вождя". Йдеться про інше, а саме: про необхідність посилити всі структури влади – виконавчої, законодавчої та судової – при чіткому визначенні соціальної орієнтації влади.

Сподіватися, що поворот до поліпшення ситуації забезпечить прошарок нахабної комрадурської буржуазії, який здебільшого нажив багатство на спекуляціях продукцією державних підприємств, витрачаючи прибутки не на розвиток виробництва, а на престижне споживання, не доводиться...

Саме тому ні на хвилину не сумніваємось, що широкі маси населення підтримають гасло "законність і порядок". Більше того – аби вибратися з провалля анархії і мафіозного свавілля підуть і на більш стійкої форми державного життя з високим рівнем персоналіфікованої політики. Така вимога перехідного періоду.

До цікавих моментів книжки належить аналіз сучасного російського комуністичного руху, який, власне, вже й не є комуністичним, а вийшов на шлях, близький до пропагандованого у книжці "третього шляху". Авторі називають його російським націонал-комунізмом, і ставляться до нього з мало прихованою симпатією, зазначаючи, що з точки зору України, здоровий традиціоналізм Зюганова "на жал" за залишається в руслі великодержавництва. Залишається "все ще". Але все одно Зюганов кращий за "космополітизм Гайдара-Бурбуліса".

Під час виборчої кампанії до Державної Думи Росії КПРФ Г. Зюганова перемагає і радикал-демократів, і соціал-демократів не стільки тому, що перебуває в опозиції, стільки тому, що висловлює консервативні настрої, підтримує прагнення до національної гідності, збереження віри у власні історичні сили. На основі ідеї селянської "почвеннической" літератури сімдесятих років Зюганов створює щось подібне до народної партії, реанімує ідею унікальності й самобутності російської цивілізації як альтернативи сучасній західній цивілізації.

Кваліфіковано у книжці окреслено й політико-економічну ситуацію в Україні перших років незалежності, особливо – неспроможність владних структур ефективно виконувати свої функції, розгубленість владних чинників, невміння про-

водити реальні реформи. Наслідком цього стали суспільна зневіра й економічний хаос, за якого відбувалося "вимивання" середніх верств населення, зростання загального зубожіння при одночасній появі нечисленного прошарку багатих і дуже багатих, які створили своє багатство за допомогою методів "тіньової економіки". Це описання для неупередженого читача дуже нагадує нинішню ситуацію, і мимоволі порівнюючи останній рік правління адміністрації Леоніда Кравчука з сьогоднішнім адміністрації Леоніда Кучми, доходиш сумного висновку: якщо щось у верхніх ешелонах влади й змінилося на краще, то неспричинно. Навряд чи самі автори мали на меті такий висновок, але, як каже українська класика, маємо те, що маємо.

Наостанок декілька слів – у вигляді робочих гіпотез – щодо причин, з яких ця цікава, неординарна і суперечлива (можна використати ще декілька епітетів із подібних рядів) книжка не з'явилася у продажу і є фактично "засекреченою" від читачів. Перша причина очевидна – відставка Дмитра Табачника з посади голови президентської адміністрації. Друга пов'язана з тим, що, можливо, "на верхах" ухвалено рішення про зміну політичних орієнтирів, і когось не влаштує чи то надмірна євразійська заангажованість праці трьох авторів (двоє з котрих, Василь Кремень і Василь Ткаченко, і нині працюють на великих відповідальних посадах у президентській адміністрації) чи то, навпаки, надто незначний присмак євразійства. Нарешті, третя можлива причина – те, що комусь впала в очі можливість докласти описані в книжці майже всі негативні моменти діяльності адміністрації Леоніда Кравчука до діяльності адміністрації Леоніда Кучми. Чи то одна з названих причин спрацювала, чи декілька – але наслідком стала з'ява розкішно виданої друком "невидимої книжки" накладом 15 тисяч примірників.

І, нарешті, зовсім насамкінець – наведена в книжці характеристика, яку давав класик марксизму Фрідріх Енгельс російському фактично – євразійському чиновництву. Видається, що вона дає змогу краще зрозуміти і те, про що йдеться у книжці трьох авторів, і те, про що у ній не йдеться, і долю самої книжки: "Вони, чиновники, утворюють відособлену групу, одірвану від народу. Жити їй далі під опікою уряду – це все, чого вони хочуть... Це коло людей, які відіграють підлеглу роль; вони хитрі, обмежені й егоїстичні, і поверхова освіта цих людей робить їх ще огиднішими. Марнословні, жадібні до наживи, продавшиши душею і тілом державі, вони самі в той же час щодня і щогодини намагаються продати її вроздріб, коли це ще може дати їм яку-небудь вигоду". □

Реалізатори Друкованої Продукції

1997

ВПЕРШЕ В УКРАЇНІ ВИЙШОВ КАТАЛОГ "РЕАЛІЗАТОРИ ДРУКОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ"

який містить в собі до чотирьохсот адрес і телефонів фірм України, що спеціалізуються на продажу книжок, журналів та газет. Інформація, викладена у каталозі, стане корисною як початківцям-видавцям, так і видавцям, що мають тривалий стаж роботи. За допомогою каталога будь-яке видавництво зможе реалізувати тираж друкованої продукції у мінімально короткий час і забезпечити швидкий оберт грошей

Готується до виходу у світ каталог "ВИДАВНИЦТВА ТА РЕДАКЦІЇ УКРАЇНИ".

В ньому буде розміщена інформація про широке коло підприємств, які займаються виданням книжок, періодичних видань, листівок, календарів тощо. Гадаємо, він стане у пригоді як для рекламодавців, так і для друкарень, гуртових покупців, постачальників паперу, поліграфічної фарби, комп'ютерним центрам та всім зацікавленим у такому роді інформації.

Якщо Ви хочете розмістити інформації про діяльність свого видавництва на сторінках каталогу, слід подати такі відомості: назва організації поштова адреса телефони та ім'я директора, керівника відділу реалізації, тематика видань.

Мінімум інформації буде розміщено БЕЗКОШТОВНО

Контактний телефон/факс:
(044) 225-2770